

ВПЛИВ «РОСІЙСЬКОГО ЧИННИКА» НА ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОННОЇ СФЕРИ КРАЇН ЄС

Діденко Наталія Георгіївна

Проаналізовано вплив «російського чинника» на рівень фінансування оборонної сфери окремих країн – членів ЄС, що мають спільні кордони з РФ, різний політичний статус, з огляду на наявну економічну ситуацію в країні (на прикладі Польщі та Фінляндії).

Ключові слова: фінансування військових витрат, «статті розвитку» збройних сил, інвестиції на одного військовослужбовця.

Наявність спільних кордонів з РФ суттєво впливає на процес фінансування військових витрат окремих країн ЄС. Зокрема, при зростанні державних витрат у 2012 р. порівняно з 2007 р. на 10,8 % сукупні оборонні витрати країн ЄС за цей самий період було скорочено на 6,9 %. Однак для окремих країн ЄС чинник спільних кордонів з РФ вимагав більш виваженого підходу до можливого скорочення військових витрат. Тому, незважаючи на відсутність у регіоні «гарячих точок» (на той момент), рецесію та загальні тенденції до урізання оборонних бюджетів країн Євросоюзу, 5 країн – членів ЄС, що мають спільні кордони з РФ¹, зберегли позитивну тенденцію у фінансуванні своєї оборонної галузі².

Експерти лондонського аналітичного центру *European Leadership Network* у своєму лютневому звіті 2015 р. проаналізували оборонні витрати 14 країн – членів НАТО³. Зокрема, вони констатували існування певних розбіжностей серед країн НАТО щодо сприйняття реальних загроз (російська агресія проти України, події на Близькому Сході), які відповідним чином реалізуються і в бюджетних рішеннях в оборонній сфері. На їхню думку, жодна з 14 країн не забезпечує належної фінансової підтримки для повної модернізації своїх збройних сил та всебічного розвитку власного оборонного потенціалу [1, 9–10].

Українські експерти під час аналізу основну увагу приділяли потенційним загрозам внутрішнього характеру: взаємозв'язку стану національної економіки та рівню фінансування оборонної сфери країни в умовах її реформування [2, 3].

¹ Естонія – 294 км, Латвія – 217 км, Литва – 280 км, Польща – 232 км, Фінляндія – 1340 км.

² Розрахунки здійснювалися на основі статистичних даних *European Defence Agency*, *Eurostat* та щорічного видання Міністерства оборони України «Біла книга. Збройні Сили України».

³ Болгарія, Естонія, Італія, Канада, Латвія, Литва, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Румунія, Сполучене Королівство, Угорщина, Франція.

Фінансування військових витрат країнами ЄС, що мають спільні кордони з РФ

Порівняно з 2007 р. оборонні витрати країн ЄС, що мають спільні кордони з РФ, збільшилися на 12 %. Водночас загальні спільні оборонні витрати країн – членів Європейського оборонного агентства (ЕОА)⁴ за цей самий період скоротилися майже на 7 % (рис. 1).

Звичайно, це позначилося на податковому навантаженні на працюючих громадян: воно зросло майже на 13 % при тому, що середній показник для країн ЕОА знизився на 5,6 %. Збільшення оборонних витрат вплинуло і на соціальну сферу країн «п'ятірки». Зокрема, «військове навантаження» на ВВП з розрахунку на одну особу зросло на 6,5 %, що певною мірою може свідчити про можливість урізання витрат за соціальними програмами.

За окремими ознаками економічна ситуація в країнах «п'ятірки» була менш сприятливою для такого посилення навантаження (рис. 2).

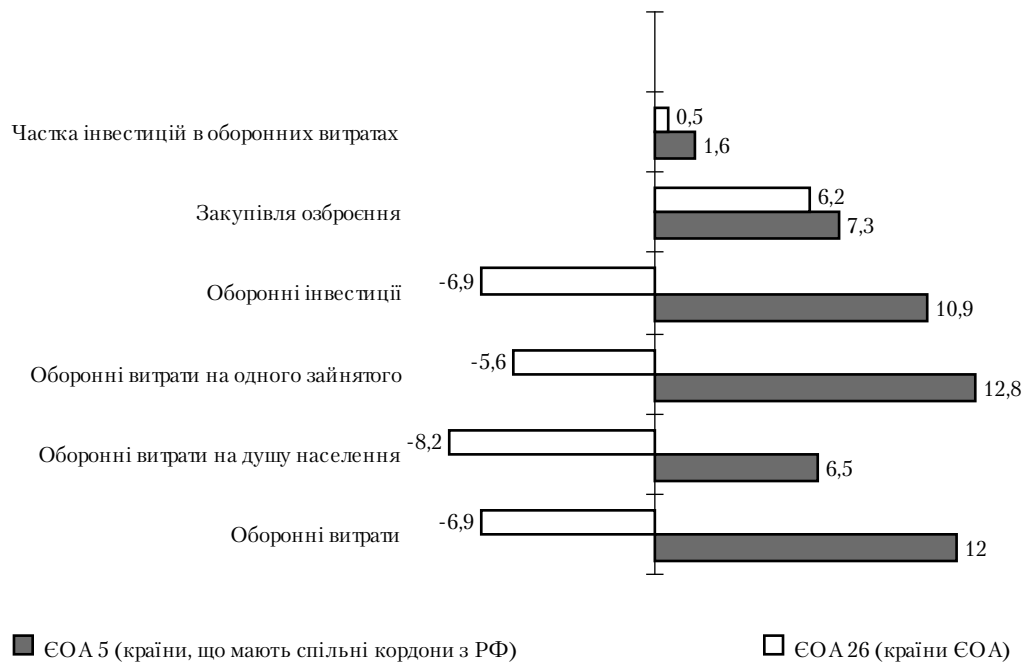
Незважаючи на більш високі темпи зростання ВВП країн «п'ятірки», показник ВВП на душу населення демонстрував значно меншу і негативну динаміку. Не останню роль у цьому процесі відіграло значне збільшення негативного сальдо в торгівлі товарами з РФ – більше ніж удвічі.

Як бачимо, наявність спільних кордонів з РФ суттєво впливає на процес фінансування військових витрат окремих країн ЄС. З-поміж п'яти країн ЄС, що мають спільні кордони з РФ, для України особливий інтерес становить практика фінансування оборонних витрат таких країн, як Польща та Фінляндія.

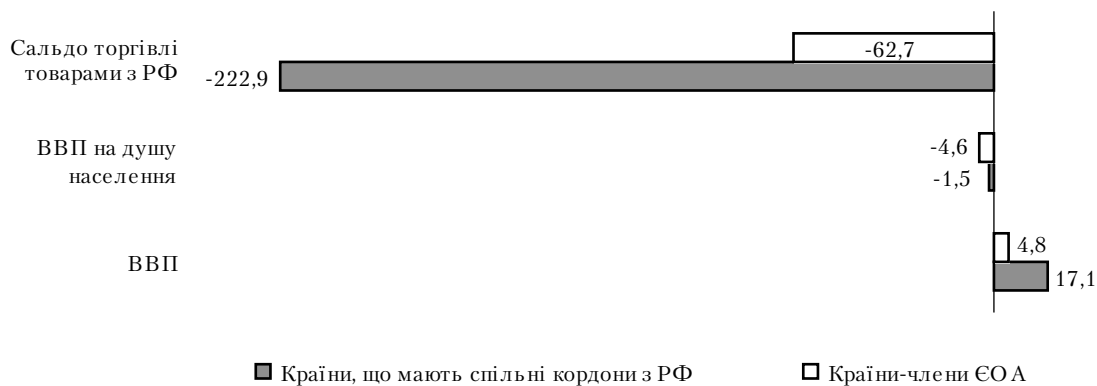
Вплив політичного статусу країни на рівень фінансування її оборонної сфери

Крім спільних кордонів з РФ, Польща та Фінляндія в минулому мали статус суб'єктів Російської імперії. У контексті подій у Грузії (2008 р.) і в Криму (2014 р.), а також високого

⁴ Членами Європейського оборонного агентства є всі країни – члени ЄС, крім Данії.

Рис. 1. Динаміка змін у темпах фінансування оборонної сфери країн – членів Європейського оборонного агентства (ЄОА) за окремими напрямками у 2012 р. порівняно з 2007 р., %

Рис. 2. Темпи змін у 2012 р. за окремими економічними показниками країн – членів ЄОА порівняно з 2007 р., %

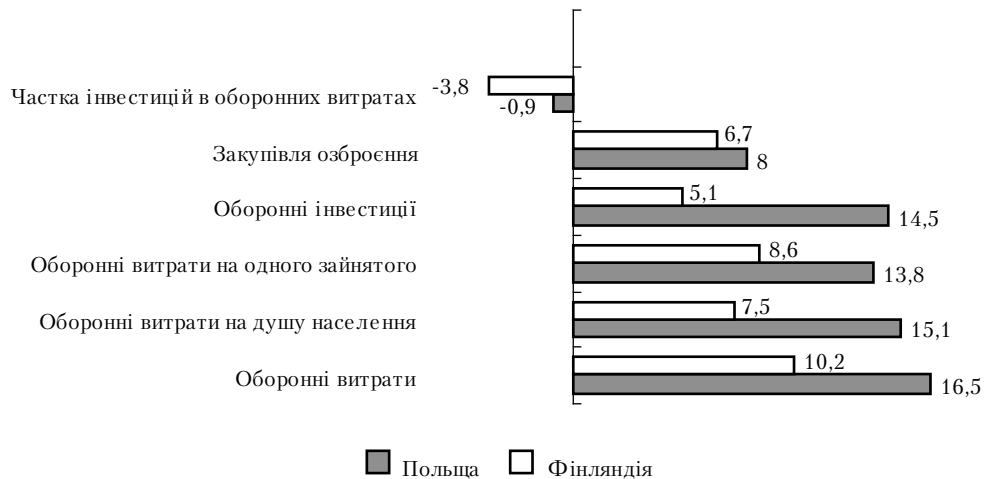
рівня непередбачуваності зовнішньої політики Кремля забезпечення територіальної цілісності для кожної з цих країн стає головним пріоритетом у сфері безпеки.

Після Другої світової війни кожна країна шукала свій, більш оптимальний шлях співіснування з могутнім сусідом – Радянським Союзом (Польща – відповідно до Варшавського договору, Фінляндія – у статусі нейтральної країни). Після розпаду СРСР обидві країни змогли отримати членство в ЄС, однак у питаннях безпеки кожна з них пішла своїм шляхом: Фінляндія зберігала нейтральний статус, Польща вступила в НАТО.

Порівнюючи окремі показники оборонних витрат двох країн за темпами їх фінансування, слід зазначити, що Польща значно активніше забезпечує реформування своїх збройних сил. Зокрема, темпи зростання оборонних витрат у

Польщі на понад 6 % вищі порівняно з Фінляндією (рис. 3). Звичайно, таке зростання військових витрат удвічі збільшило податкове навантаження на одного зайнятого в польській економіці. Темпи зростання оборонних інвестицій у Польщі майже втричі вищі порівняно з Фінляндією. І це за умови, що фінська оборонна сфера має такого потужного гравця, як *Patria Industries*, яка посідає 73-тє місце в рейтингу 100 провідних компаній-виробників зброї за 2013 р. Певною ознакою слабкості польського ОПК можна вважати негативну тенденцію до зменшення частки інвестицій в оборонних витратах.

Нижчі показники Фінляндії пояснюються, зокрема, менш сприятливою економічною ситуацією, а також значно вищим рівнем економічної залежності від співпраці з РФ у зовнішньоторговельній сфері (рис. 4).

Рис. 3. Динаміка змін у темпах фінансування оборонної сфери Польщі та Фінляндії за окремими напрямками у 2012 р. порівняно з 2007 р., %

Рис. 4. Темпи змін у 2012 р. за окремими економічними показниками Польщі та Фінляндії порівняно з 2007 р., %

Фінляндія

Певна обмеженість щодо фінансування оборонної сфери Фінляндії зумовлена несприятливою ситуацією у фінській економіці (див. рис. 4). Фінляндія – країна з високими соціальними стандартами – майже на 6 % скоротила ВВП на душу населення у 2012 р. порівняно з 2007 р. На нашу думку, не останню роль у цьому відіграє високий рівень залежності фінської економіки від РФ. Певним свідченням цього є різке (понад утричі за останні п'ять років) зростання негативного сальдо в торгівлі товарами з РФ, другим за значенням зовнішньоторговельним партнером Фінляндії після країн ЄС.

Високий рівень залежності фінської економіки від РФ негативно впливає на економічну ситуацію в країні. За даними експертів, у 2014 р. відбулося зниження реального ВВП Фінляндії третій рік поспіль. Одна з причин цього – високий рівень експортної залежності країни від російських ринків. Експорт у Росію становить десяту частину від загальних обсягів фінського експорту, або близько 4 % ВВП. Крім того, Фінляндія не менше, ніж Україна, залежить від цінової політики «Газпрому» на європейському енергетичному ринку (у 2012 р. частка РФ у загальних обсягах товарного імпорту Фінляндії

складала 17,6 %, а частка палива та продукції гірничодобувної промисловості – 24,8 %). Певним свідченням цього є збільшення негативного сальдо країни в торгівлі з РФ: у 2012 р. воно зросло понад утричі порівняно з 2007 р. (див. рис. 4). Ця несприятлива для фінської економіки ситуація значно ускладнюється введенням санкцій ЄС проти РФ у зв'язку з подіями на сході України. Зокрема, за останні місяці 2014 р. експорт фінських продовольчих товарів у РФ скоротився майже на 70 % порівняно з 2013 р. Суттєві проблеми для майбутнього фінської економіки створюють і негативні для країни демографічні тенденції. Якщо у 2007 р. співвідношення чисельності людей похилого віку (старших 65 років) до загальної кількості економічно активного населення країни складало 24,8 %, то у 2013 р. – 28,9 %⁵. Можливо, ці тенденції змусили Фінляндію розпо-

⁵ Міжнародне рейтингове агентство *Standard & Poor's* знизило довгострокові суверенні кредитні рейтинги країни щодо зобов'язання в іноземній та національній валютах до «АА+» з «ААА», прогноз – «стабільний». При цьому короткострокові рейтинги були підтверджені на відмітці «А-1+». На думку експертів агентства, національна економіка може перебувати під впливом тривалої стагнації через старіння населення та скорочення робочої сили, послаблення зовнішнього попиту, втрати частки на глобальному ринку в ключових інформаційно-технологічних сферах.

чати широкомасштабну військову реформу, яка дозволила співвіднести оборонні пріоритети з фінансуванням і демографією.

У січні 2013 р. уряд країни передав до парламенту Доповідь про політику оборони та безпеки, що готується раз на чотири роки. Оборонна політика базується на трьох головних принципах: забезпечення оборони країни, загальний військовий обов'язок та неприєднання до військових союзів.

У документі визначено пріоритетні напрями воєнної реформи Збройних сил країни. Зокрема, головні зусилля в оборонній сфері будуть спрямовані на удосконалення системи управління військами, оптимізацію їх організаційно-штатної структури, а також на переоснащення частин та підрозділів Сил оборони Фінляндії. При цьому слід зазначити, що протягом 2010 р. було суттєво скорочено військовий персонал – із 36479 до 8844 осіб.

Однак незважаючи на зменшення чисельності військового персоналу, у країні триває реалізація програм переозброєння військ. Фінляндія майже не скорочує кількість техніки, при цьому оновлює її якісно. Останніми роками держава закупила багатоцільові вертольоти *NH-90* і броньовані машини з підвищеним протимінним захистом *RG-32M*. У Сполучених Штатів буде куплено партію наступальних озброєнь: 70 оперативно-тактичних ракет *MGM-140B ATACMS Block 1A* та 70 високоточних крилатих ракет класу «повітря – поверхня» *AGM – 158 JASSM*, яких не мають країни НАТО (крім самих США).

На кінець 2014 р. планувалося придбати сучасні засоби ППО та зв'язку. Загалом на початок 2015 р. на озброєнні Сил оборони Фінляндії мало бути 200 бойових танків, понад 3 тис. гармат польової артилерії, мінометів і реактивних систем залпового вогню, 200 БМП, 750 БТР, 50 літаків бойової авіації, 20 гелікоптерів, 20 бойових кораблів.

Для України певний інтерес становить фінський досвід відмови від застарілих радянських зразків озброєння. На початок 2014 р. на озброєнні фінської армії перебувало 126 танків Т-72 і 70 танків Т-55М. 16 січня 2014 р., незважаючи на доволі складну економічну ситуацію в країні, Міністерство оборони Фінляндії затвердило план закупівлі 100 основних бойових танків (далі – ОБТ) *Leopard-2A6* зі складу Збройних сил Нідерландів. Угоду було підписано за кілька днів. Угодою також передбачено постачання запасних частин, інструменту, тренажерів, боєприпасів і навчання персоналу. Передача техніки буде здійснюватися окремими партіями. Постачання всіх ОБТ *Leopard-2A6* планується завершити у 2019 р. Зазначимо, що це була друга угода такого характеру. У 2002 р. Фінляндія підписала контракт на придбання 124 ОБТ *Leopard-2A4* у Німеччини. Танки були поставлені у 2003–2004 рр. Ними було укомплектовано 2 танкові

бригади, які раніше мали на озброєнні ОБТ Т-72М1.

Російська агресія проти України змушує фінську владу вирішувати питання щодо модернізації ППО країни. У зв'язку з цим наприкінці жовтня 2014 р. Міністерство оборони Фінляндії створило робочу групу з питань оцінки стратегії розгортання перспективної системи ППО країни. Одним із завдань є заміна застарілих винищувачів *F/A-18C/D Hornet*, які перебувають на озброєнні з 1995 р. Попередньо таку модернізацію оцінено в 6 млрд євро. Критерій вибору – сучасні технічні досягнення, а також вимоги до сучасних винищувачів. Очікується, що як основні варіанти для закупівлі будуть розглянуті *F-35A Lightning II*, обрані Норвегією, *JAS-39E Gripen NG*, що перебувають на озброєнні ВПС Швеції та низки країн – членів НАТО, і *F/A-18E/F Super Hornet*. Нові винищувачі заплановано поставити на озброєння у 2030 р. Також планується ухвалити рішення щодо формату майбутньої ППО країни: самостійно, спільно зі Швецією або вступ у НАТО.

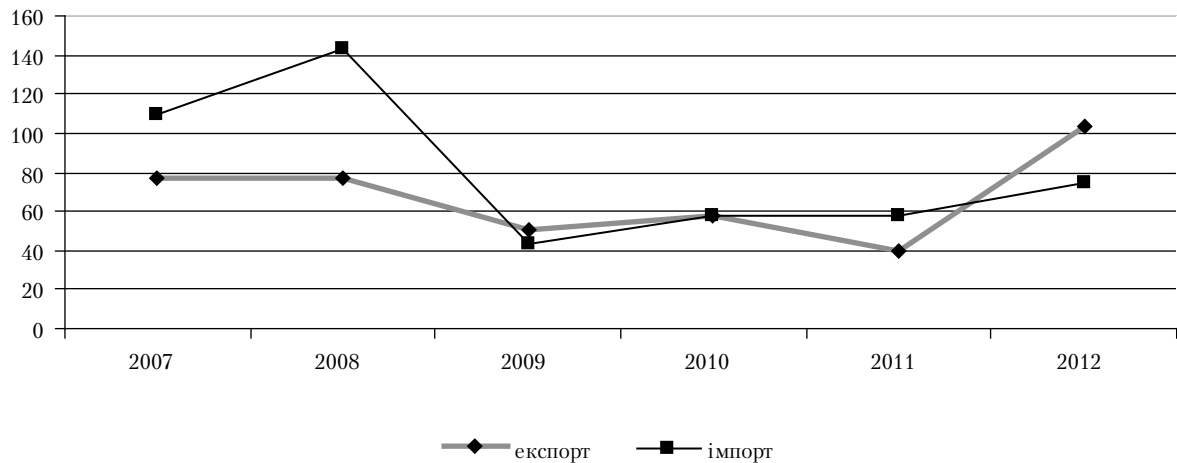
Загалом оборонна реформа у Фінляндії має на меті забезпечити скорочення військових витрат завдяки вдосконаленню системи управління та оптимізації організаційно-штатної структури Сил оборони Фінляндії за умови забезпечення при цьому належного рівня технічного оснащення бойових формувань.

Об'єктивна оцінка власного оборонного потенціалу й останні події в українсько-російських відносинах змусили фінський уряд терміново вирішувати питання щодо гарантування територіальної безпеки країни. Саме тому 4 вересня 2014 р. у межах чергового саміту НАТО Фінляндія підписала протокол про надання військової підтримки країні, що приймає (*host nation support*). Угода передбачає, що сили реагування НАТО отримують право проводити навчання у Фінляндії за умови, що уряд країни вирішує питання, пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням військовослужбовців сил НАТО.

Важливим складником оборонного потенціалу країни, яка вимагає належного рівня державної фінансової підтримки, є її оборонна промисловість. Оборонна промисловість Фінляндії спеціалізується на розробленні й виробництві бронетехніки, збройових систем, здійснює технічне обслуговування та модернізацію авіаційної техніки, промислово збірку транспортної модифікації вертольотів серії *NH90*, випускає електронні компоненти для систем озброєння й аерокосмічної промисловості.

Щорічний обіг оборонно-промислового комплексу Фінляндії становить понад 1,5 млрд євро. Загалом у цій галузі зайнято 8 тис. осіб.

Близько половини продукції, що випускається оборонною промисловістю Фінляндії, йде на експорт. Основними покупцями є Швеція, Польща, Словаччина, Хорватія, ПАР та ОАЕ.

Рис. 5. Торгівля зброєю основних видів звичайних озброєнь Фінляндії за період 2007–2012 рр., млн дол. США

За обсягами експорту зброї у 2007–2012 рр. (406 млн дол.) Фінляндія посідала 22-гу позицію в рейтингу провідних країн – експортерів озброєння (рис. 5). Понад 50 % експорту припадало на Польщу. Обсяги імпорту за цей період становили 484 млн дол. Серед провідних імпортерів – Швеція (24 % поставок), Італія (19 %), Швейцарія (17 %).

Характер відносин між Фінляндією та СРСР упродовж 1944–1989 рр. мав значний вплив на подальший розвиток країни. Фінська зовнішня політика в повоєнний час мусила враховувати інтереси Радянського Союзу: Фінляндія відмовилася від економічної допомоги США (План Маршалла) після Другої світової війни, а 6 квітня 1948 року було підписано радянсько-фінський Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу (продовжений у 1955 р. на 20 років і в 1970 р. – на 20 років).

Країна мала «особливі», дуже близькі відносини із СРСР: радянське партійне керівництво стежило, зокрема, за призначеннями найвищих посадових осіб, тому всі найвищі посадовці Фінляндії мали бути лояльні до радянської політики. Країна зберегла незалежність, ринкову економіку, демократію та часткову свободу слова (хоча з бібліотек вилучали книги з «антирадянською пропагандою»), але дотримувалася політики нейтралітету, не вступаючи ані в НАТО, ані в ЄЕС⁶. Частка комуністичних країн у зовнішньоторговельному обороті Фінляндії станом на 1970 р. складала 20 % (тоді як, наприклад, у ФРН цей показник дорівнював 6 %, в Австрії – близько 12 %). Лише після розпаду Радянського Союзу Фінляндія відновила свою політичну незалежність, а завдяки високому рівню життя та економіки у 1995 р. змогла вступити в Європей-

ський Союз. Однак т. зв. *фінляндизація*⁷ й досі впливає і на політичну, і на економічну сфери країни.

Польща

Порівняно з Фінляндією ситуація в польській економіці значно ліпша. Позитивна динаміка зростання польської економіки зберігається, незважаючи на уповільнення за останні два роки. На тлі загальної економічної ситуації в ЄС Польща знаходиться серед країн ЄС, які демонструють досить високі темпи зростання⁸. При цьому варто зазначити, що польська економіка має значно менший рівень залежності від економічних відносин з РФ, незважаючи навіть на негативну тенденцію до зростання від'ємного сальдо в торгівлі товарами з РФ (див. рис. 4). Не останню роль у такій сприятливій для польської економіки динаміці відіграло значне накопичення країною прямих іноземних інвестицій, що є свідченням позитивного сприйняття Польщі іноземними інвесторами⁹. При цьому необхідно зауважити, що 85 % загального обсягу надходження ПІІ в польську економіку припадає на країни ЄС.

Така сприятлива економічна ситуація дозволила зберегти законодавчо визначені обсяги фінансування Війська Польського – 1,95 % ВВП (закон від 25 травня 2001 р. «Про реформування,

⁷ Фінляндизація (фін. *suomettuminen*; швед. *finlandisering*; рос. финляндизация) – процес або стан обмеження свободи закордонної політики (наприклад, вимушений нейтралітет) і меншою мірою внутрішньої політики однієї держави іншою.

⁸ Темпи зростання ВВП Польщі: 2007 р. – +6,8 %; 2008 р. – +5,1 %; 2009 р. – +1,9%; 2010 р. – +3,9 %; 2011 р. – +4,5 %; 2012 р. – +2,0 %; 2013 р. – +1,6 %. За останніми прогнозами, у 2014 р. ВВП країни зросте на 3,0 %. Темпи зростання ВВП ЄС-28: 2007 р. – +3,2 %; 2008 р. – +0,4 %; 2009 р. – -4,5 %; 2010 р. – +2,0%; 2011 р. – +1,6 %; 2012 р. – -0,4 %; 2013 р. – +0,1 %.

⁹ Якщо в 1993 р. загальні обсяги ПІІ становили 3,1 млрд євро, то у 2003 р. – 45,9 млрд євро. У 2012 р. цей показник досяг 155,5 млрд євро.

⁶ Європейська економічна спільнота – нині неіснуюча назва інституції, заснованої 1957 р. згідно з Договором про заснування Європейської економічної спільноти з метою створення спільного ринку. Спочатку складалася з шести країн: Бельгія, ФРН, Італія, Люксембург, Нідерланди та Франція.

технічну модернізацію та фінансування Збройних сил Республіки Польща»). Пріоритетними напрямками фінансування є професіоналізація Збройних сил, закупівля озброєння та військової техніки.

Витрати на оборону на 2013–2016 рр. заплановано в розмірах близько 135,5 млрд злотих (у т. ч. фінансові витрати на технічну модернізацію становитимуть близько 37,8 млрд злотих). У період із 2017 р. до 2022 р. сума збільшиться до 273,2 млрд злотих (102,1 млрд злотих – на технічну модернізацію).

Чисельність Війська Польського планується зберегти на рівні 120 тис. військовослужбовців (зокрема 20 тис. у складі національних сил резерву).

Військово-політичне керівництво Польщі останніми роками реалізує політику, спрямовану на збереження потенціалу національної оборонної промисловості, подолання технічної й технологічної відсталості, а з кінця 1990-х років здійснює численні структурні перетворення ОПК та оптимізацію його управління. Основою цих дій є Закон «Про підтримку реструктуризації промислового оборонного потенціалу та технічної модернізації Збройних сил Республіки Польща» від 7 жовтня 1999 р., а також затверджена Радою міністрів Республіка Польща 31 серпня 2007 р. Стратегія консолідації та підтримки розвитку польської оборонної промисловості на період 2007–2012 рр.

Так, для поліпшення організаційної структури оборонної промисловості загалом та оптимізації її управління під час проведення реструктуризації національного військово-промислового комплексу, зокрема, було створено дві фінансово-промислові групи – BUMAR (за участі компаній *Maski*, *Dezamet*, *Kraśnik*, *Archer*,

Tarnów, *Radvar*, *Bumar-Labendy*, *Obrum* та ін.) і Агентство з розвитку промисловості (ARP).

На сучасному етапі реорганізації оборонно-промислового комплексу країни вирішуються такі завдання: забезпечення оборонних підприємств достатньою кількістю державних замовлень, збереження виробничої бази, підвищення конкурентоспроможності продукції на міжнародній арені, залучення кваліфікованих кадрів для виробництва озброєння та військової техніки, а також мінімізація можливих негативних наслідків вільного доступу іноземних компаній до конкурсів на замовлення озброєння і військової техніки для Збройних сил Республіки Польща.

За даними департаменту офсетних програм Міністерства економіки Республіки Польща, на початок 2010 р. іноземні партнери реалізували низку своїх зобов'язань на суму близько 7 млрд дол., що дозволило здійснити певну технічну й технологічну модернізацію підприємств. Однак це не забезпечило технологічного прориву.

Військове виробництво залишається малопривабливим як для національних, так і для західних інвесторів, які надають перевагу інвестуванню у виробництво цивільної продукції. На думку польських фахівців, національні підприємства програють конкурентну боротьбу із західними виробниками озброєння та військової техніки. На інвестиційну привабливість військових підприємств і реалізацію планів щодо розвитку військової промисловості загалом впливає низка чинників:

- загальна обмеженість фінансових ресурсів;
- виділення значних коштів на реалізацію в межах НАТО спільних заходів щодо створення об'єднаних військових формувань, які потребують значних фінансових ресурсів;

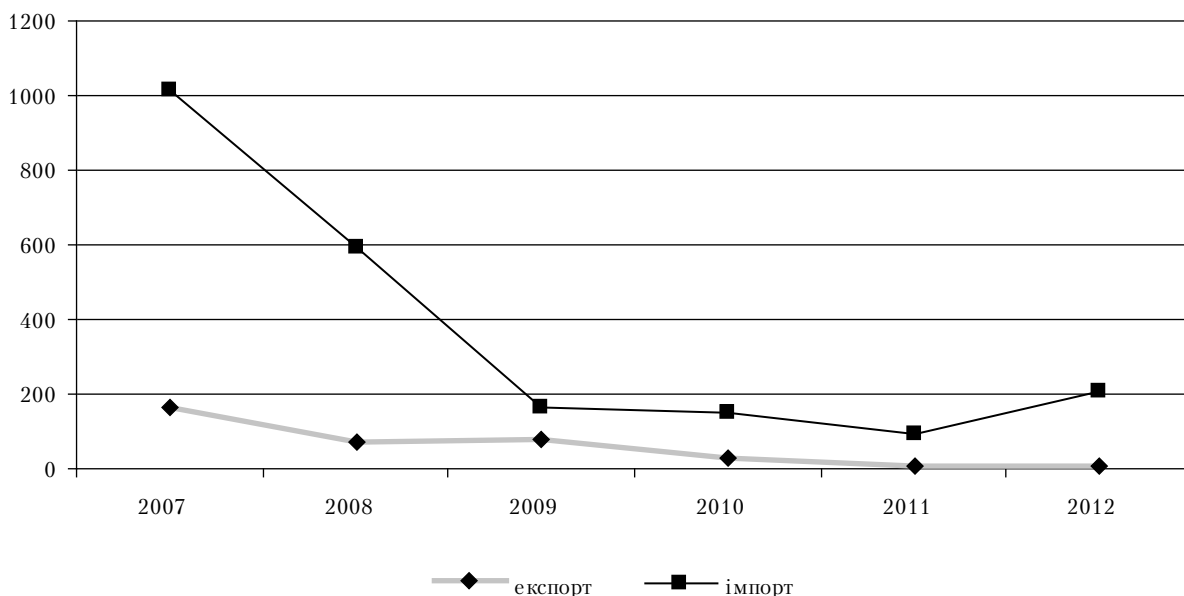

Рис. 6. Торгівля зброєю основних видів звичайних озброєнь Польщі за період 2007–2012 рр., млн дол. США

- нерентабельність окремих підприємств військової промисловості;
- недостатній розвиток технологічної й технічної бази¹⁰;

• посилення залежності від іноземних інвесторів, зацікавлених у використанні польських підприємств як субпідрядників західних фірм.

Про доволі низький рівень оборонної промисловості Польщі свідчать позиції країни на світовому ринку зброї (рис. 6).

Імпорт значно перевищує експорт. Основні поставки польського озброєння за період 2007–2012 рр. було здійснено до Малайзії (173 млн дол., або 48 % експортних поставок). Майже 70 % польського імпорту озброєнь за цей період припадало на США.

За таких умов, на думку польських аналітиків, виникає потреба вирішення таких завдань.

По-перше, необхідно прийняти нові законодавчі акти, що регулюють діяльність ОПК (закон «Про холдинги», поправки до законодавства про державне замовлення на поставку озброєння та військової техніки, про зміцнення договірно-правових основ співробітництва з іноземними партнерами).

По-друге, необхідною є подальша фінансова та організаційна консолідація військових підприємств. Поки що керівництво МО виступає проти передачі до фінансово-промислової групи *BUMAR* військово-ремонтних заводів через можливість зриву низки контрактів, які виконуються військовим відомством в інтересах національних Збройних сил, а не іноземних партнерів. Така практика спостерігається в діяльності польських військово-промислових холдингів. Розпочато процес консолідації науково-дослідницьких організацій військової галузі економіки.

По-третє, необхідно налагодити більш тісне співробітництво та кооперацію польських виробників озброєння та військової техніки із провідними міжнародними концернами, а також забезпечити політичну й фінансову підтримку керівництвом країни розширення експорту військової продукції.

Основними цілями під час виконання цих завдань є об'єднання виробництва й капіталу; створення військовим підприємствам сприятливих умов для успішного функціонування на європейському ринку озброєння та військової техніки; участь у спільних програмах виробництва озброєння та військової техніки; підвищення конкурентоспроможності національної продукції

¹⁰ За значенням інтегративного показника інноваційного розвитку Польща перебуває на 22-му місці серед країн ЄС. І хоча участь іноземного капіталу в зростанні інноваційності польських підприємств поза сумнівом, основна база НДДКР не переноситься в Польщу, залишаючись на території материнських фірм. Наявна дослідницька база підприємств у Польщі недостатня для забезпечення НТП, у зв'язку з чим підприємства змушені купувати ліцензії на нову техніку й технології.

ції військового призначення; зниження частоти негативних наслідків необмеженої участі іноземних компаній у конкурсах на отримання замовлень щодо поставок озброєння та військової техніки для Міністерства оборони Республіки Польща.

Саме в контексті підтримки національної оборонної промисловості в грудні 2012 р. було підписано План технічної модернізації Війська Польського, а також затверджено Програму розвитку Збройних сил країни на 2013–2022 рр.

Пріоритетними напрямками розвитку на зазначений період визначено реформування та вдосконалення системи управління, розвідувальну діяльність, підвищення рівня мобільності з'єднань та частин, їх тилове забезпечення, створення умов для дій військ у будь-яких ситуаціях, у тому числі в кіберпросторі. Значна увага має приділятися підвищенню рівня боєздатності в надзвичайних умовах, зокрема під час проведення гуманітарних операцій. Планується значно збільшити інвестиції в інформаційні технології та робототехніку.

Визначено 14 пріоритетних програм модернізації Війська Польського до 2022 р.:

- модернізація системи ППО¹¹;
- модернізація ВМС;
- закупівля вертольотів різних типів (транспортних, вогневої підтримки, протичовнових);
- розроблення системи командування, управління, зв'язку, комп'ютеризації, збору інформації, спостереження та розвідки (*C4ISR*)¹²;
- закупівля безпілотних літальних апаратів (БЛА) різних типів;
- прийняття на озброєння тренажерів і симуляторів;
- закупівля навчально-бойових літаків класу *LIFT*¹³;
- закупівля 8 літаків *M-28 Bryza*¹⁴ із тренажером;

¹¹ За даними Міністерства оборони Польщі, витрати на нову систему ППО та ПРО становитимуть 7,1 млрд євро, а постачальник буде офіційно обраний у 2016 р. Пріоритетними для Варшави виробниками систем ППО є французька компанія *Thales* та американська *Raytheon*.

¹² *C4ISR* (*Command, Control, Communication, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*). Ця абревіатура означає підхід, що передбачає комплексну інтеграцію засобів оперативно-стратегічної розвідки, спостереження та військової розвідки (*Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*) із системами управління, контролю, зв'язку та обчислювальними засобами (*Command, Control, Communication, Computers*) в єдиному інформаційному середовищі, яке, своєю чергою, забезпечує інтеграцію навігаційної, загальногеографічної й тактичної інформації в єдиній географічній системі координат. Система забезпечує мережецентричну архітектуру управління військами.

¹³ *LIFT* (*Lead in fighter training*) – сучасна система навчання для пілотів.

¹⁴ *M28* – польський багатоцільовий двомоторний літак скороченого зльоту й посадки. Модифікація радянського Ан-28, що випускається за ліцензією на польському авіазаводі *PZL Mielec*.

- збільшення обсягів виробництва бронетранспортерів *AMV XC-360P Patria/Rosomaha*¹⁵;
- подальше виробництво та вдосконалення протитанкових ракетних комплексів (ПТРК) *Spike*¹⁶;
- модернізація реактивних систем залпового вогню БМ-21 до версії *WR-40 Langusta*¹⁷;
- створення та закупівля дивізійного вогневого модуля *WR-300 Homar*¹⁸;
- розроблення та поставка 155-мм самохідних артилерійських установок *Krab*¹⁹ (на гусеничному шасі в межах програми «Регіна»), а також *Kryl*²⁰ (на колісному шасі);
- розроблення та прийняття на озброєння індивідуальних комплектів спорядження військовослужбовця *Titan*²¹.

Агресія РФ проти України та рішення останнього саміту НАТО змусили польську владу запустити в січні 2015 р. нову довгострокову програму з модернізації озброєння Війська Польського. Проект вартістю 33,6 млрд євро розрахований на 10 років. Головний акцент зроблено на системах ПРО, зенітно-ракетних комплексах, багатоцільових і бойових вертольотах, бронетранспортерах, підводних човнах, а також бойових дронах (безпілотноках). Найбільшу суму планується витратити на закупівлю 70 багатоцільових і бойових вертольотів (2,5 млрд євро). Свій інтерес до участі в цьому тендері виявляють американська компанія *Sikorsky Aircraft*, європейський консорціум *Airbus Helicopters* та англо-італійська компанія *AgustaWestland*. Польща більш зацікавлена у співробітництві з американською компанією як безпечнішому в разі виникнення конфлікту в Європі. Крім того, Польща виявила бажання закупити для своїх підводних

човнів у США крилаті ракети *BGM-109 Tomahawk*, які перебувають на озброєнні лише у США та Сполученого Королівства.

Для України пріоритети модернізації Війська Польського є певним орієнтиром у реалізації співпраці у військово-технічній сфері. Зокрема, в межах реалізації договору про створення спільної військової бригади ЛитПолУкрбриг, який було підписано міністрами оборони України, Польщі та Литви 19 вересня 2014 р. у Варшаві, Україна у статусі майбутнього асоційованого члена ЄС уже зараз може значно розширити можливості співпраці в оборонній сфері, оскільки в майбутньому бригада має стати основою для створення на її базі бойової групи ЄС. Крім того, в рейтингах оборонного потенціалу позиції країн близькі: Польща посідає 19-ту позицію, Україна – 25-ту²². Тому для України досвід фінансування оборонних витрат Польщі є більш прийнятним.

Проблеми фінансування Збройних Сил України

Пріоритетність фінансування оборонної сфери України за сучасних умов вимагає об'єктивного аналізу негативних тенденцій у цьому процесі. Зокрема, одним із головних показників ефективного реформування Збройних Сил України має стати розмір інвестиції на одного військовослужбовця. З огляду на той факт, що Україна фактично не імпортує озброєння, цей показник певною мірою характеризує і ефективність роботи вітчизняного ОПК.

Для української армії проблема недофінансування є хронічною. Однак найбільш критичною вона стала у 2009 р., коли із запланованих 12,8 млрд грн Міністерство оборони отримало 8,3 млрд грн (64,8 %). Фактично скорочення оборонних витрат здійснювалося за рахунок статей розвитку. Витрати за статтею «Розвиток озброєння, військової техніки та інфраструктури ЗС України» було скорочено на 83,2 %. Українська армія із запланованих 3,58 млрд грн на розвиток озброєння, військової техніки та інфраструктури отримала лише 0,6 млрд грн. Витрати за статтею «Підготовка Збройних Сил України» було урізано на 40 %. Із запланованих 1,2 млрд грн ЗС України отримали лише 0,7 млрд грн (рис. 7).

Результатом такої недалекоглядної політики став значний розрив в обсягах інвестування одного українського військовослужбовця порівняно із середнім значенням цього показника для країн – членів Європейського оборонного агентства (рис. 8). Задля об'єктивності слід зазначити, що високі показники Фінляндії у 2011–2012 рр. зумовлені різким скороченням чисельності військовослужбовців.

¹⁵ 17 липня 2013 р. було підписано пакет угод між військово-механічним заводом *WZM SA* (м. Семяновіце-Сльонське, Польща) та компанією *Patria Land Systems* (м. Гельсінкі, Фінляндія) щодо продовження ліцензійного виробництва БТР *AMV XC-360P «Patria/Rosomaha»* на період до 2023 р.

¹⁶ *Spike* – багатофункціональний протитанковий ракетний комплекс. Розробник – ізраїльська фірма *Rafael*. Виробництво комплексу за ліцензійною угодою в Польщі здійснюється на державному оборонному заводі *Mesko*.

¹⁷ *WR-40 Langusta* – польський варіант модернізації радянської системи залпового вогню БМ-21 «Град».

¹⁸ *WR-300 Homar* – реактивна система залпового вогню з дальністю дії до 300 км. Пускова установка нового комплексу аналогічна комплексу РСЗО *WR-40 «Лангуст»*.

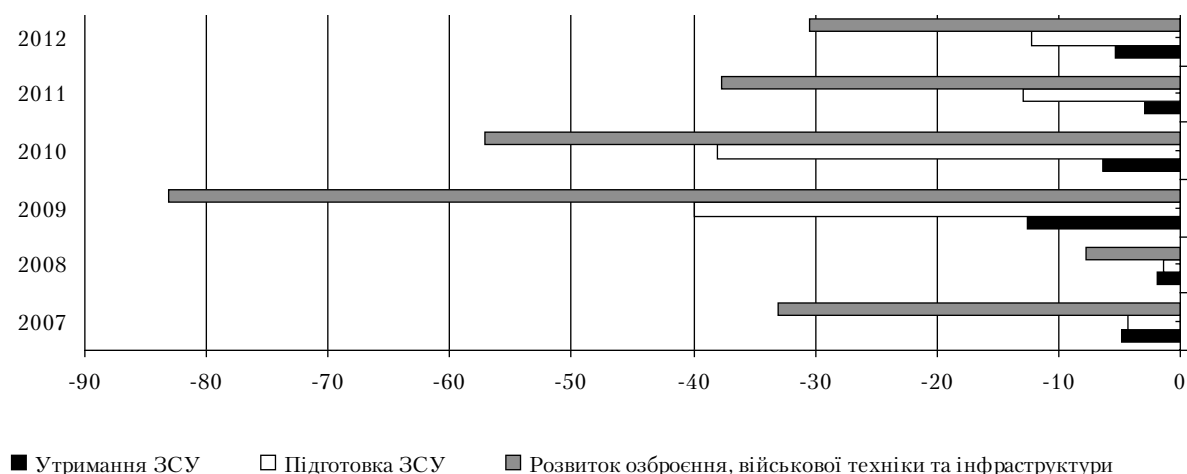
¹⁹ Аналог *AS-90* – британської сучасної саморідної артилерійської установки класу самохідних гаубиць. У Польщі здійснюється ліцензійне виробництво башти *AS-90*.

²⁰ Нова 155-мм самохідна артилерійська установка *Kryl* – розробка польської компанії *HSW (Huta Stalowa Wola)*. Конструкція нової системи буде заснована на артилерійській частині 155-мм гусеничної самохідної гаубиці *Krab* та шасі реактивної системи залпового вогню *WR-40 Langusta*.

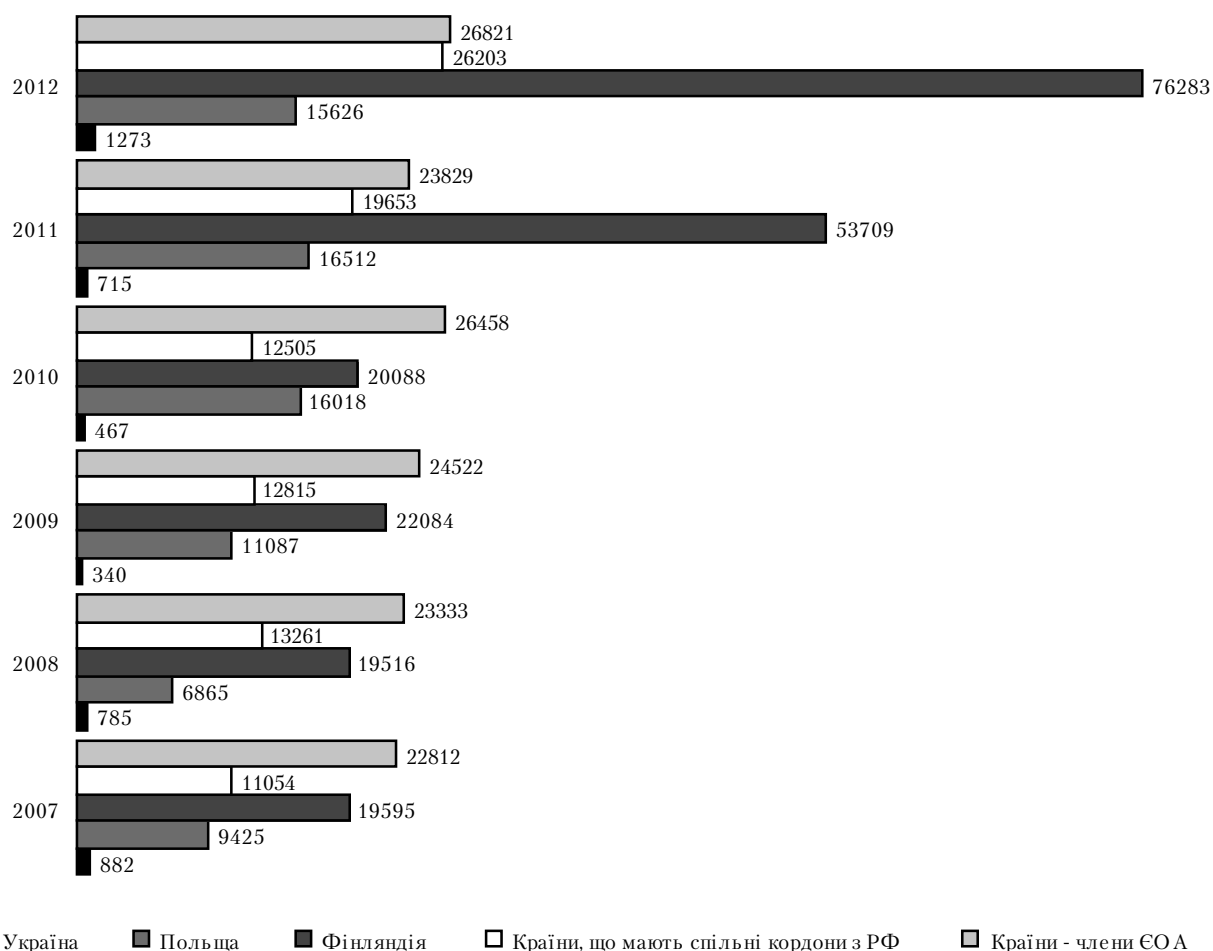
²¹ Комплект перспективної армійської амуніції («Солдат майбутнього») типу *Titan*. Розробка відділення *DV-S (Division Bumar-Soldier)* польської оборонної компанії *Bumar*. До комплексу входять: бронезилет, малогабаритний автомат *Radom*, оптика *PCO*, система зв'язку й розвідки *Radwar*.

²² *The complete Global Firepower list puts the military powers of the world into full perspective [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>*

Рис. 7. Виконання бюджету Міністерства оборони України за пріоритетними статтями у 2007–2012 рр

Рис. 8. Інвестиції на одного військовослужбовця для країн ЄОА, Польщі, Фінляндії та України в 2007–2012 рр., євро

Критичність ситуації в цьому питанні для України полягає в тому, що на озброєнні української армії перебуває морально й технічно застаріла техніка. Для виживання вітчизняне ОПК

фактично працює на експорт, модернізуючи озброєння й техніку, що лишилися Україні після розподілу Збройних сил СРСР. Головна проблема українського ОПК – відсутність фінансо-

вих ресурсів, яка сьогодні значно загострюється через вкрай складну соціально-економічну ситуацію в країні.

І це при тому, що на сьогодні в Україні зберігається повністю замкнутий цикл (за мінімальними винятками) виробництва стрілецької та легкої піхотної зброї, автомобільної та бронетанкової техніки, ракетної техніки майже всіх видів, радіоелектронних систем, транспортних літаків. Критичним для українського ОПК є виробництво сучасних бойових літаків типу «надзвуковий винищувач-штурмовик», морського озброєння, підводних човнів, артилерії, систем сучасної радіоелектронної війни й деяких засобів розвідки (тепловізорів) [4]. Освоєння цих типів озброєння є пріоритетним для забезпечення належного рівня обороноздатності України в умовах формування нової регіональної структури безпеки.

Приклад Польщі доводить доволі високу ефективність у цьому питанні співпраці в межах НАТО у статусі країни-члена. Лише за чотири роки (2007–2011 рр.) країна змогла на 70 % збільшити обсяг інвестицій в одного військовослужбовця (див. рис. 8). Для України з її вкрай обмеженими фінансовими ресурсами та за умов жорсткої конкурентної політики російського ОПК найбільш ефективним шляхом розвитку оборонного потенціалу країни мав стати вступ у НАТО. Досвід реформування Війська Польського є цьому підтвердженням. Однак Україна через анексію Криму в найближчому майбутньому позбавлена такої можливості (наявність територіального конфлікту). Незважаючи на ці перешкоди, наприкінці 2014 р. Україна офіційно отримала від Сполучених Штатів допомогу в розмірі 350 млн дол. на закупівлю озброєння, що за оптимальних умов реалізації дозволяє не лише посилити свій оборонний потенціал, а й спробувати зменшити технологічне відставання української оборонної промисловості [5]. Відмова Україні у статусі військового союзника США свідчить про те, що головний акцент у протистоянні Заходу з РФ зроблено на ефективності економічних аспектів. Недооцінювання їх ефективності російською владою може мати вкрай негативні наслідки. Приклад Ірану в цьому випадку для росіян не є адекватним, оскільки наявна суттєва різниця щодо рівня інтеграції в глобальну економіку, культурної ментальності й державного устрою.

Висновки

1. Одним зі способів боротьби з негативними наслідками фінансово-економічної кризи 2008 р. у країнах ЄС стало скорочення фінансування оборонної сфери. Зокрема, сукупні оборонні витрати країн – членів Європейського оборонного агентства у 2012 р. скоротилися майже на 7 % порівняно з 2007 р. Однак неадекватність поведінки РФ щодо сусідніх країн зму-

шує країни європейського регіону, незважаючи на складне економічне становище, не лише визнати пріоритетною статтею бюджетного фінансування оборонну сферу, а й забезпечувати збільшення цих витрат. Питання політичного статусу при цьому є малоефективною гарантією територіальної недоторканності країни. Для України, що опинилася в значно скрутнішій економічній ситуації, іншої альтернативи щодо пріоритетності фінансування оборонної сфери немає.

2. Порівняння результатів фінансової політики в оборонній сфері Польщі та Фінляндії, зокрема за позицією в рейтингу армій світу (Польща – 19-та позиція, Фінляндія – 48-ма)²³, дозволяє стверджувати, що статус країни – члена НАТО дозволив Польщі значно підвищити свій оборонний потенціал та оптимізувати процес реформування національних збройних сил. Важливу роль у досягненні цього результату відіграла тісна співпраця Польщі зі Сполученими Штатами, особливо в питаннях переозброєння Війська Польського. Враховуючи, що за окремими соціально-економічними показниками (територія, чисельність населення, спільні кордони з РФ) наші країни схожі, доцільно врахувати досвід Польщі в питаннях визначення пріоритетів розвитку Збройних Сил України на середньострокову перспективу.

3. На нашу думку, одним із головних пріоритетів фінансування оборонних витрат України мають стати такі «статті розвитку»: розвиток озброєння та військової техніки, підготовка Збройних Сил України. Особливий акцент варто зробити на такий показник, як інвестиції на одного військовослужбовця, який є одним із базових для статистики Європейського оборонного агентства. Важливість цього показника зумовлена, на нашу думку, сучасними тенденціями в розвитку збройних сил, які спричинені змінами характеру воєнних конфліктів. Зокрема, воєнні дії РФ у Криму та на Донбасі довели, що під час бойових дій під ударами противника опиняться не тільки військові об'єкти й війська, а й економіка країни з усією її інфраструктурою та цивільне населення. Крім цього, такі конфлікти розвивалися на відносно обмеженій території в межах одного театру воєнних дій, проте з використанням сил і засобів, розміщених поза його межами. Тому для України одним з головних пріоритетів реформування Збройних Сил України має стати активізація розгортання Сил спеціальних операцій та створення і розвиток високоорганізованої та ефективної системи цивільної оборони країни.

4. Успішність реформ у Збройних Силах України значною мірою залежить від рівня співпраці зі Сполученими Штатами. Значно підвищує ці шанси наявний потенціал українсько-

²³ <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>

го ОПК. У межах реалізації Акта на підтримку свободи України Сполучені Штати у формі допомоги надають Україні 350 млн дол. на закупівлю озброєння. У цьому контексті необхідно визначитися щодо пріоритетів освоєння нових напрямів у сфері створення озброєння та військової техніки українським ОПК й активно за-

діяти відповідні механізми офсетних угод. За ефективного використання цих можливостей Україна зможе зменшити технологічний розрив у виробництві сучасної зброї, а також забезпечити конкурентні переваги щодо продукції ОПК РФ.

Список використаних джерел

1. *Raynova D.* The Wales Pledge Revisited: A Preliminary Analysis of 2015 Budget Decisions in NATO Member States, February 2015 / D. Raynova, I. Kearns [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europeanleadershipnetwork.org/medialibrary/2015/02/20/04389e1d/ELN%20NATO%20Budgets%20Brief.pdf>
2. *Шевчук В. А.* Правові основи фінансування витрат на національну оборону і забезпечення безпеки держави / В. А. Шевчук // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2011. – № 4. – С. 114–119. – (Сер. Право та державне управління).
3. *Чеберяко О.* Вплив макроекономічних показників на фінансування потреб оборони держави / О. Чеберяко, А. Смаль // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2012. – № 138. – С. 45–49. – (Сер. Економіка).
4. *Поспелов А.* Оборонно-промышленный комплекс Украины: реальный или теоретический потенциал? / А. Поспелов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izvestiya.odessa.ua/ru/2014/10/04/oboronno-promyshlennyu-kompleks-ukrainy-realnyy-ili-teoreticheskiy-potencial>.
5. *An Act To impose sanctions with respect to the Russian Federation, to provide additional assistance to Ukraine, and for other purposes* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.congress.gov/113/bills/hr5859/BILLS-113hr5859enr.xml>